

Om registrene til kongeskjøter

På midten av 1600-tallet begynte den dansk-norske staten å selge unna store deler av krongodset og kirkens gods for å betale krigsgjeld. Dette er begynnelsen på den store prosessen vi gjerne kaller overgangen til selveie for norske bønder. I Rentekammeret ble det ført forskjellige protokoller over salget, og det er også bevart en del originale skjøter i pakker. For å lette fremfinningen har vi utarbeidet to registre, i form av to excelark. De baserer seg på et gammelt håndskrevet registreringsarbeid.

Det ene registeret, eiendomsregisteret, tar utgangspunkt i de eiendommene som ble solgt. Det er ofte gårder, men kan også være tomter i byer, sager, møller, tiender eller rettigheter. I den første kolonnen kommer eiendommens navn (som oftest et stedsnavn), deretter kjøpers fornavn, patronymikon og etternavn. I eiendomsregisteret står bare den først nevnte kjøperen. Det kunne være flere kjøpere, se neste avsnitt. Videre følger dato for skjøtet og alternativ dato der det finnes flere datoer. Endelig kommer noen kolonner med arkivreferanse og lenker til originalkildene, gitt at de er digitalisert. Helt til slutt kommer et merknadsfelt.

Det andre registeret, kjøperregisteret, tar utgangspunkt i dem som kjøpte eiendommene. Det forekom at flere gikk sammen om et kjøp, og i dette registeret er alle kjøperne nevnt. I tillegg til fornavn, patronymikon og etternavn finnes en kolonne med eventuelt andre opplysninger om kjøperne. Henvisning til kilde er også oppgitt, men ikke til hvilke eiendommer det gjaldt. Her må man se til opplysninger i eiendomsregisteret. Kolonnene *side fra* og *side til* angir hvor skjøtet finnes i skjøtebøkene, nummerkolonnen gir dokumentnummeret på skjøtene i skjøtepakken, og dato for skjøtet er også tatt med her. Det er således mulig å knytte sammen opplysninger fra de to registrene.

Vi gjør oppmerksom på at mange eiendommer ofte er nevnt i samme skjøte. Hvert skjøte kan inneholde en oppramsing av eiendommer, også fra forskjellige strøk i landet.

Registrene er primært fremfinningshjelp. De fleste aktuelle arkivene er ikke digitalisert og må inntil videre studeres på lesesalen, unntaket er Kammerkanselliets dansk-norske ekspedisjonsprotokoller. Kildene er skrevet med gotisk håndskrift. Skjøtene inneholder ikke eiendomsgrenser.

Nærmere om arkiver som inneholder skjøteopplysninger fra 1600-tallet.

Registeret omfattet skjøter i følgende arkiver:

Arkivet etter Kammerkanselliet i Rentekammeret inneholder tre pakker med originale skjøter utstedt av myndigheter i Norge 1657-1687. Senere leverte kjøperne disse skjøtene tilbake og fikk i stedet kongelige konfirmasjonsskjøter. De innleverte skjøtene ble liggende i arkivet. Her finnes også en skjøtebok 3 med avskrifter av kongeskjøter fra perioden 1661-1669.

Kammerkanselliets dansk-norske ekspedisjonsprotokoller gjengir innholdet i en del skjøter på gods i Norge og Island. Protokollene er i det danske riksarkivet, men er filmet og digitalisert. Registeret omfatter skjøter fra perioden 1683-1699 i ekspedisjonsprotokollene 5-14.

I det danske riksarkivet finnes også en skjøtebok (Q) som dekker perioden 1670-1680. Skjøteboka er todelt, i en dansk del og en norsk del. Også i den danske delen er det enkelte skjøter på gods i Norge og Island. Vi har en fotokopi av den norske delen.

Fra arkivet etter Danske kanselli, skapsaker, er det tatt med noen få skjøter fra 1663.

Presise ASTA-referanser til arkivene finnes i excel-arkene. Lenkene til Kammerkanselliets ekspedisjonsprotokoller går til begynnelsen av hver protokoll. Det ligger ofte et navnerregister på de første sidene. Det må man bruke for å finne frem til skjøtet man er interessert i.

Nærmere om stavemåte av stedsnavn og områder eiendommene ligger i.

Det elektroniske eiendomsregisteret baserer seg på et eldre arbeid i form av et håndskrevet register med navn hvor navnene ofte var ulikt stavet enn i originalkildene. I de tilfellene man ved den elektroniske registreringen av håndskriftet var usikker på hva som sto der, slo man opp i kildene og brukte opprinnelig skriveform. Eiendomsregisteret inneholder derfor både opprinnelige skriveformer og skriveformer normalisert etter en standard vi i dag ikke kjenner. Navn på områdene eiendommene ligger i, er skrevet med nåtidens navneform.

Der originalene oppgir flere områder på ulike nivåer, for eksempel Nes sogn i Øvre Romerike fogderi, er bare det laveste nivået, Nes sogn, tatt med. I noen tilfeller oppgir kildene områder som er vanskelige å identifisere, og noen ganger er de feilaktige. En hyppig grunn til feil ser ut til å være at protokollføreren har glemt å skrive en ny overskrift når han kom til et nytt område.

Nærmere om stavemåte og føring av kjøpers navn

Kjøpers navn er fordelt på tre kolonner, for henholdsvis fornavn, patronymikon og etternavn. Skrivemåten på navn er lett modernisert. Det finnes også skjøter med kollektive navn – slik som Sortebrødre kloster og Østerdalen og Solørs bønder. Disse navnene er ført i feltet for etternavn. Mange skjøter er utstedt til flere personer. I eiendomsnavnsregisteret er bare en av kjøperne nevnt, men med tilføyelsen m.fl. I kjøperregisteret er alle kjøperne nevnt.

En del enker er nevnt ved fornavn samt navnet til deres avdøde mann, slik som Anna, Johan Kreftings (enke). I feltet for fornavn er det skrevet Anna, Johan, mens Krefting er ført i feltet for etternavn. En del av kjøperne er bønder. Når kilden for eksempel oppgir kjøpernavnet Ole Kvæstad, er gårdsnavnet ført i kolonnen for etternavn, med modernisert skriveform. I tilfeller hvor det for eksempel er sagt at Jon Andersen kjøpte gården Østerå som han bodde på, er også gårdsnavnet regnet som et etternavn.

Nærmere om datofeltene og konfirmasjonsskjøter

Det er to kolonner for datering. Skjøtets dato står i kolonnen *dato*. Enkelte av originalskjøtene har påført tillegg som ikke var nevnt i det opprinnelige skjøtet. Når tilleggene har en egen datering, er denne tatt med i kolonnen *alternativ dato*.

På mange av originalskjøtene som ble utstedt av myndigheter i Norge, er det tilføyd opplysninger om når skjøtene ble erstattet med et kongelig konfirmasjonsskjøte. Konfirmasjonsdatoen er ført i merknadskolonnen.

Konfirmasjonsskjøtene gjengir vanligvis hele teksten i det skjøtet som blir konfirmert, datering og signaturer inkludert. Datoen til det opprinnelige skjøtet er også ført i kolonnen *alternativ dato*.